

Мусієнко Кирило Олександрович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗДОБУТКИ ТА ВИКЛИКИ

Починаючи з XIX століття із запровадженням воєнного стану зіткнулося більше 80 країн світу: Лівія, Сирія, та навіть Туреччина, США, Китай, Канада, Японія. Проблема захисту прав людини завжди ставала надзвичайно актуальною в умовах воєнного стану через численні їх порушення за такої ситуації в країні. При цьому відповідні порушення мали місце як у минулі століття, так і в останні два десятиліття. З XIX століття у світі багато чого змінилося: були розроблені нові механізми захисту прав людини, вдосконалилося міжнародне право. Проте ці важливі зміни так і не змогли допомогти вирішити проблему захисту прав людини в умовах воєнного стану. В останні десятиліття однією із ключових світових тенденцій став швидкий розвиток цифрових технологій, який потягнув за собою цифровізацію майже всіх сфер життя суспільства. Повсюдне впровадження цифрових технологій відобразилося й на сфері захисту прав людини, у тому числі в умовах воєнного стану, проте такий процес не тільки допомагає вирішувати певні проблеми, пов'язані з нею, але й спричинив появу цілого ряду нових викликів. Особливо яскраво вони проявилися під час дії воєнного стану в Україні, запровадженого 24 лютого 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України. Одним із аспектів сучасної геополітичної ситуації, яка спричинила введення воєнного стану, стала інформаційна війна, яку росія розпочала вести проти України. Такі дії рф регулярно призводять до численних порушень різноманітних прав людини.

Визнання слова «діджиталізація» (фактично, синоніма до слова «цифровізація») «Словом 2019 року» (за версією словника сучасної української мови) не просто стало підтвердженням важливості цього процесу у суспільстві, а й підкреслило факт його стрімкого розвитку в різних сферах життя [1]. Процес діджиталізації зачепив і сферу права. Використання в ній надбань цифровізації яскраво свідчить про їх неоднозначність. Так, використання відповідних сучасних технологій має ряд корисних переваг, які полягають у пришвидшенні різноманітних процесів, зручності користування, доступності, ефективності, економії часу тощо. Проте останнім часом все більш очевидним стає те, що процес цифровізації породжує велику кількість потенційних ризиків, пов'язаних з недобросовісним, неконтрольованим або недбалним використанням його надбань, що може спричинити

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словом 2019 року стала "діджиталізація". Інформаційне агентство Українські Національні Новини (УНН). Всі онлайн новини дня в Україні за сьогодні - найсвіжіші, останні, головні. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1843697-slovom-2019-roku-stala-didzhitalizatsiya> (дата звернення: 14.11.2023).
2. Про інформацію. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 14.11.2023).
3. Цивільний процесуальний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 14.11.2023).
4. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.11.2023).
5. Про судоустрій і статус суддів. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 14.11.2023).
6. Цивільний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.11.2023).

матеріальні втрати або навіть загрожувати безпеці людей. Саме за цих умов зростає роль адекватного і цивілізованого правового забезпечення використання цифрових технологій у різних сферах. Цим пояснюється й те, що в останні декілька років більшість держав світу (у тому числі, й Україна) почали активно впроваджувати у своєму законодавстві положення, які б регулювали актуальні питання, пов'язані з цифровими технологіями.

Виходячи з вищезазначеної інформації, можна стверджувати, що цифровізація стала однією з провідних тенденцій у суспільному житті. Суспільство ж – це, у першу чергу, люди, з яких воно складається. Ключовою правовою категорією, яка стосується людини, є її права. Саме тому їх захист – одна з найважливіших складових суспільного життя. У сучасних умовах воєнного стану в Україні за допомогою цифровізації вдалося досягти певних здобутків у сфері захисту прав людини. Так, активний розвиток соціальних мереж, як складова процесу цифровізації, допомагає людям повідомляти про порушення їх прав або порушення прав інших людей, свідками яких вони стали. Завдяки таким діям ситуації, у яких було порушено права людини, часто набувають розголосу, і на них звертають увагу відповідні державні органи. Це є особливо важливим в сучасних умовах воєнного стану, коли дії, які порушують права людини, можуть вчиняти не лише військові збройні сили РФ, які вже вчинили тисячі відповідних злочинів за період повномасштабної збройної агресії Росії проти України. Навіть певні органи влади чи їх конкретні посадові особи, які, користуючись запровадженим режимом воєнного стану та неусвідомленістю громадян про їх права за таких умов, а також зловживаючи наданою їм владою, можуть порушувати права людей. Поширення ж історій таких випадків у соціальних мережах часто стає гарним та ефективним інструментом для боротьби з такими правопорушеннями та їх попередженню в майбутньому.

Також важливим здобутком цифровізації, який особливо яскраво проявився в умовах сучасного воєнного стану в Україні, стало полегшення доступу людей до інформації, яку нині майже безперешкодно кожна людина може знайти в мережі Інтернет. У цьому випадку цифровізація стала гарним інструментом для реалізації права людини на доступ до інформації, яке передбачено у статті 5 Закону України «Про інформацію»: «Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів...» [2]. В умовах воєнного стану в Україні отримання своєчасної та правдивої інформації є надзвичайно важливою умовою для людей, які знаходяться на території нашої держави, задля розуміння поточної ситуації та отримання попереджень про потенційні загрози (наприклад, під час ракетних атак російської федерації).

Варто зазначити, що ще одним важливим здобутком цифровізації у сфері захисту прав людини стало полегшення реалізації права людини на судовий захист, яке передбачено частиною 1 статті 4 Цивільно-процесуального кодексу України: «Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів» [3]. Також відповідне право гарантується статтею 55 Конституції України: «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб...» [4]. Право людини на судовий захист знайшло відображення і в частині 1 статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом» [5]. Так, одними з ключових досягнень цифровізації у цій сфері стали поява Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (згідно з ч.1 ст.15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», «У судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їх органах та підрозділах функціонує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система») а також поява в людей можливості онлайн ознайомлюватися з рішеннями Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини тощо на їх офіційних сайтах [5]. Такі можливості є надзвичайно корисними в умовах воєнного стану задля кращого усвідомлення людьми своїх прав та механізмів їх захисту, а також задля пришвидшення процесу розгляду справ та підвищення рівня його прозорості шляхом «...аудіо- та відеофіксації

судових засідань, засідань Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя, її органів, їх транслявання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом...» [5].

З іншого боку, слід відзначити, що цифровізація, окрім досягнення беззаперечних здобутків у сфері захисту прав людини в умовах воєнного стану, створила для неї чимало викликів. Так, поява соціальних мереж, про користь яких уже зазначалося вище, спричинила й ряд проблем для сфери захисту прав людини. Особливо ці аспекти проявляються в сучасних умовах воєнного стану, коли російська федерація активно використовує різні соціальні мережі не тільки для поширення пропагандистських наративів, а й для дискредитації усіх українців чи окремих соціальних груп, що порушує одне з фундаментальних та невід'ємних прав людини – право на повагу до гідності, яке гарантується статтею 297 Цивільного кодексу України: «Кожен має право на повагу до його гідності та честі» [6]. Різноманітні дописи у соціальних мережах, спрямовані на дискредитацію окремих людей чи соціальних груп, можна класифікувати, як публічне вираження неповаги, що порушуватиме відповідне право людини. У випадках, коли відповідні публікації направлені проти вищого політичного керівництва України та/або інших посадових осіб, можна казати й про порушення права на недоторканність ділової репутації, яке гарантується статтею 299 Цивільного кодексу України: «Фізична особа має право на недоторканність своєї ділової репутації...» [6].

Ще одним викликом у сфері захисту прав людини, спричиненим цифровізацією, який яскраво проявляється в сучасних умовах воєнного стану, стала так звана «кібервійна». У наші дні російські хакери ведуть активну діяльність. Одним із ключових її напрямів є здійснення численних спроб «зламати» різноманітні урядові портали та отримати доступ до баз даних, з яких вони зможуть отримати багато конфіденційної інформації про велику кількість українців, після чого вони зможуть використати відповідну інформацію у своїх незаконних цілях або опублікувати її в загальному доступі в Інтернеті, що є суворим порушенням прав цих людей.

Останнім часом неймовірно швидко почала розвиватися сфера штучного інтелекту, який поступово починає бути здатним виконувати все більш важкі задачі, які ставляться перед ним. Його активне використання в різних сферах стало складовою процесу цифровізації. Проте, незважаючи на всі переваги, які можна отримати від використання штучного інтелекту, ця технологія часто стає серйозною зброєю в руках людей з певними злочинними намірами. Так, за допомогою нейромереж часто створюються фейкові фото та відео, які дискредитують людей. Так, часто в росії за допомогою нейромереж створюють фейкові відео, на яких нібито показані звернення Президента України чи інших посадових осіб, у яких вони нібито роблять певні заяви, яких вони не робили насправді. Такі дії є порушенням права людини на повагу до її гідності. В останні роки, особливо під час дії воєнного стану в Україні унаслідок збройної агресії росії, стало зрозуміло, що штучний інтелект – це потужний інструмент, який може як допомогти вирішити безліч проблем людства, так і створити велику кількість нових викликів, пов'язаних, у тому числі, з порушенням прав людини. Саме тому нині багато дослідників та політичних діячів висловлюють думки з приводу доцільності доповнення законодавств країн положеннями, які б регулювали відповідну сферу.

Отже, цифровізація має значний вплив на сферу захисту прав людини в умовах воєнного стану. Позитивні аспекти її впливу полягають у більш ефективному та швидкому захисті порушених прав людини, більшій поінформованості людей щодо їх прав в умовах воєнного стану тощо. Натомість цифровізація привнесла декілька нових викликів у відповідну сферу, які, передусім, полягають у полегшенні поширення пропаганди, спрямованої на дискредитацію певних осіб чи соціальних груп, хакерськими атаками, недобросовісним використанням можливостей штучного інтелекту тощо. Боротися з такими викликами можливо і потрібно. У цьому процесі неабияку роль повинно відіграти впровадження нових положень як у національних законодавствах різних країнах, так і на міжнародно-правовому рівні, які б регулювали особливості використання сучасних цифрових технологій та не допускали б їх використання з метою порушення прав людини, що є особливо актуальною проблемою в сучасних умовах воєнного стану.

